

Kort om Open Access

Af Cand. Scient Sverre Magnus Elvenes Joki, Prosjektleder, Bibsys og Ellen Røyneberg, Systemutvikler, Bibsys

Open Access får større og større utbredelse for tiden og vi tenker her å gi en brutalt kort og ukomplett innføring. Open Access ideen er ikke ny, men har i de siste årene fått flere tilhengere, spesielt med Budapest-erklæringen fra 2002.

Denne artikkel er trykt i det norske tidsskrift BIBSYS-nytt, nr. 3, 2006 og gengives her i sin fulde ordlyd med tilladelse fra redaktør og forfattere

Det er i hovedsak 2 typer Open Access-publisering:

1. Open Access publisering, også kjent som den gyldne vei til åpen tilgang. Tilgang til fagfellevurderte artikler er gratis. Det er flere aktører på dette "markedet", bl.a. *BioMed Central* og *Public Library of Science* og *Directory of Open Access Journals* (www.doaj.org) får stadig flere tidsskrifter.
2. Selvarkivering, også kjent som den grønne vei til åpen tilgang, betyr at institusjonene selv arkiverer artikler og tilgjengeliggjør disse.

Mye av grunnen til at den gyldne veien har blitt mer populær er tidsskriftleverandørenes prispolitikk. I dagens "post-Gutenbergskve-erden" er kostnadene forbundet med publisering mye lavere enn tidligere, spesielt siden man ofte ikke trenger papir-utgaven av et tidsskrift, står det stort sett bare utgifter til fagfellevurdering igjen. Steven Harnard, kjent Open Access forkjemper (www.soros.org/openaccess/index.shtml) har antydnet, at kostnadene forbundet med fagfellevurdering er omtrent 1/4 av de totale kostnadene med publisering av en artikkel. Dette forklarer tydelig, hvorfor tidsskrift-leverandørene presser gjennom "e-only" avtaler i stor stil. Det viser også, at det er et betydelig potensiale for å redusere kostnadene forbundet med publisering.

Steven Harnard er også en av de, som kjemper hardt for den "grønne veien", og det er lett å se de økonomiske fordelene med den: Når hver institusjon sørger for tilgang til artikler, trenger ikke leverandører å sørge for annet enn fagfellevurdering. Det betyr selvsagt lavere kostnader for bibliotekene. Fysikk-miljøet har vist at dette fungerer utmerket. De har siden tidlig på 90-tallet drevet aktivt med "selvarkivering" i Arxiv (<http://arxiv.org/>), og parallell publisering i tidsskrift.

Rune Nilsen, professor i internasjonal helse ved Universitetet i Bergen og Open Access forkjemper, trekker fram et annet aspekt med dagens publisering-

ringsmodell: Vitenskapelig apartheid. Kostnadene forbundet med å få tilgang til forskningsresultater er så høy at veldig mange, ikke bare i u-land, ikke har råd til å anskaffe forskningsresultater, og det de selv har vært med på å produsere.

Finansiering av forskning

Det er klart at priser og tilgang er gode argumenter for Open Access, men det er dessverre ikke alltid problemstillingen rundt vitenskapelig apartheid oppfattes som grunn god nok. Det har vært mulig å drive med Open Access publisering lenge, uten at det har erstattet dyre tidsskrift ennå. Derfor har noen tatt til orde for, at åpen tilgang skal være et krav og ikke valgfritt. National Institute of Health og Wellcome Trust har Open Access publisering som et krav. Forskningsrådet i Norge har ikke gjort seg opp noen mening angående dette (så vidt vi kjenner til i skrivende stund).

Synlighet

Rune Nilsen mener forskeren har et ansvar for å gjøre sine forskningsresultater tilgjengelig som et globalt allment gode. Om denne ansvarsfølelsen mangler, og finansieringskildene heller ikke har krav om dette, kan man henvise til siteringer som en fordel. Som nevnt innledningsvis, er siteringer ofte et mål på "forskningskvalitet". Det viser seg heldigvis at antall siteringer øker kraftig, om man publiserer artikkelen åpent tilgjengelig. Steve Lawrence og Andrew Odlyzko har vist, at bruken av åpent tilgjengelige artikler øker kraftig. Odlyzko nevner at tidsskriftet *First Monday* har hatt en økning av bruken fra januar 1999 til februar 2000 på 100 %. Lawrences analyser viser, at åpent tilgjengelige artikler får 2,6 ganger flere siteringer enn andre. For artikler publisert i 1999-2000 viser det seg, at antallet siteringer er 4,5 ganger større for åpent tilgjengelige artikler.

Synlighet for forsknings- og utdanningsinstitusjoner er også viktig, etterhvert som det blir viktigere å tiltrekke seg både forskere og studenter i konkurranse med andre institusjoner. Selvarkivering er et verktøy, som gjør det mulig for institusjoner å bli synlige i verden gjennom enkle og billige midler. Alt som trengs er et institusjonelt arkiv og en kobling til søketjenester og arkiv-oversikter.

Videre

Det er lite som tyder på at trenden mot fritt tilgjengelige publiseringer kommer til å avta. Som en motvekt mot Open Access-bevegelsen har store tidsskriftleverandører begynt å tilby prismodeller, som tillater forfatter å betale for å gjøre artikkelen fritt tilgjengelig. De tilbyr også lavere pris til de kunder, som helt klart ikke har forutsetninger for å betale de "vanlige" prisene. Men selv om tidsskriftleverandørene ser ut til å komme etter tyder alt på, at Open Access kommer til å bli viktigere og viktigere i forsknings- og utdanningssektoren. Open Access har allerede skapt endringer i vitenskapelig publisering og kommer til å bli en enda viktigere faktor i forsknings- og undervisningssektoren.

Referencer

Harnard, Steven. (2001). *The self-archiving initiative*. Set d. 5.1.2007: www.ecs.soton.ac.uk/~harnad/Tp/nature4.htm

Harnard, Steven. (2001). *Research Access, Impact and Assessment*. Set d. 5.1.2007: www.ecs.soton.ac.uk/~harnad/Tp/thes1.html

Lawrence, Steve. (2001). *Online or Invisible? I: Nature*. 411 (6837), p. 521. Set d. 5.1.2007: <http://citeseer.ist.psu.edu/online-nature01/>

Nilsen, Rune. (2006). *Forskningspublikasjoner – et allment globalt gode i en verden preget av "telemekter" og kommersialisering?* Foredrag ved NFF seminar om Open Access.

Odlyzko, Andrew. (2002). *The rapid evolution of scholarly communication*. I: *Learned Publishing*. 15(1), s. 7-19.